

תוכן

3.....	מבוא
4.....	האיסור שבחליבה בשבת
6.....	חליבה בשבת ע"י גוי
7.....	חליבה לאיבוד
8.....	הגדרת "גרמא" בהלכות שבת
10.....	דרכים להתיר חליבה בדרך של גרמא
18.....	סיכום
19.....	ביבליוגרפיה

מבוא

חשיבה הלכתית מחייבת שילוב של תחומי דעת רבים ומגוונים, שנושקים כולם להלכה בדרך זו או אחרת. נדרש חיבור של ידע מסוגים שונים: עולם כללי, טכני, טכנולוגי-עדכני וחברתי, לצד ידע מקיף על עולם ההלכה בפני עצמו. כל אלו יחד יוצרים השקפת עולם רחבה, שמעשירה את עולם התורה ומאדירה אותו.

השילוב שבין הידע ההלכתי לבין הידע הטכנולוגי יוצר גשר ייחודי בין שני עולמות חברתיים שונים לחלוטין – זה של שומרי התורה והמצוות, וזה של כאלו שאינם. יתר על כן, שילוב זה אף עשוי לאפשר בניית עוצמה חברתית שמסוגלת להביא להנעה כלכלית, למשל - עבור אנשים השומרים תורה ומצוות כחלק מאורח-חייהם, שילובם של תחומי דעת רחבים בחשיבה התורנית, תאפשר להם להיכנס לעיסוקים רבים אחרים. אפשר לומר כי שילוב זה מקשר בין התורה לבין החיים הפעילים בתפקוד היום-יומי של האדם והחברה המודרניים.

דוגמה אחת לשילוב הרב תחומי שבין התורה לבין המודרנה והטכנולוגיה, היא סוגיית החליבה בשבת. עיון בהשתלשלות סוגיה זו לאורך השנים, עם כל החידושים המודרניים והדינאמיקה הכלכלית בעידננו, מעלה תמונה של קשר מרתק ונפלא בנקודות ההשקה שבין יהדות לטכנולוגיה וקידמה.

בפרקים להלן תיסקר סוגיית חליבה בשבת על פניה הרבים, תוך הבאת דברי מפרשים מדורות שונים, תוך הדגשת הממשק והקשר שבין ההלכה להתפתחויות שקרו בעולם ברבות השנים.

האיסור שבחליבה בשבת

המקור לאיסור עשיית מלאכה בשבת הוא לפי הציווי בתורה "ויום השביעי שבת לה' אלוֹקֵיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה"¹. המלאכות אותן אסרה התורה לעשייה בשבת מתחלקות ל"אבות", ול"תולדות". אבות המלאכות הן אלו שנעשו במשכן, סה"כ 39 מלאכות אותן כולל האיסור, וכפי שחז"ל מכנים זאת: "אבות מלאכות ארבעים חסר אחת". יש לציין כי מלאכות אלו היו מותרות לעשייה במשכן, אך לאדם הפרטי בביתו ובסביבתו – אסורות.

מלבד אבות המלאכות אסורות בשבת אף תולדות, המוגדרות כפעולות שיש להן דמיון למלאכה שנעשתה במשכן, באחת מבין הדרכים הבאות:

- בתכלית הפעולה

- באופן הפעולה

לגבי חליבה, ניתן היה לחשוב כי האיסור הוא בגין הפעלת מערכות החשמל של מכשור החליבה, כיוון שבשבת ישנו איסור ליצור חשמל. אמנם, במסכת שבת² נאמר: "תנו רבנן: החולב והמחבץ והמגבן כגרוגרת, המכבד והמרבץ והרודה חלות דבש, שגג בשבת – חייב חטאת, הזיד ביום טוב – לוקה ארבעים, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות". כלומר – לפי רבי אליעזר אדם שחולב בשבת עובר על איסור תורה, ולכן חייב חטאת בשוגג, ולפי חכמים האיסור הוא מדרבנן בלבד.

מדברי הגמרא ניתן להבין כי האיסור של חליבה אינו קשור כלל למכשור בו משתמשים אלא לעצם פעולת החליבה אפילו בידיים, שכן בזמן הגמרא לא היה בידיהם מכשור חשמלי, ולגבי מכשור חשמלי, ברור כי האיסור הוא מהתורה ולא מדרבנן.

האיסור האמיתי של חליבה בשבת הוא בשל הדמיון לאב מלאכה בשם "דש", שבמשכן נעשה בדרך של פירוק סממני הקטורת שמקורם מהקליפה של צמחים. פעולה הדומה לחלוטין לאב מלאכה זה תהיה פירוק של חלקים מצמח בלבד, כמו למשל גרעיני החיטה מהשיבולת³. אמנם, לפי שיטות של ראשונים מסוימים⁴, תולדות אב מלאכת הדש הן כל פירוק של תוצר כלשהו מתוך מקורו, כמו למשל סחיטת יין מענבים, ובענייננו – פירוק החלב מעטיני הפרה. למרות זאת, ראשונים אחרים מייחסים את איסור החליבה למלאכות שונות, כמו טוחן, בורר, קוצר, גוזז⁵.

דוגמה לדעה שסוברת כי חליבה אסורה מהתורה בשבת משום מלאכת דש, ניתן למצוא בדבריו של הרשב"א⁶:

¹ מכון ממרא. תנ"ך בכתב מלא. [מקוון] מכון ממרא. [צוטט: 20 6 2017]. <http://www.mechon-mamre.org/i/t/k/k0220.htm>

² תלמוד בבלי, מסכת שבת, דף צ"ה עמוד א.

³ שו"ע הרב, סימן ש"ה סעיף כ"ח.

⁴ רמב"ם, יד החזקה, ספר מועד, הלכות שבת פרק ח' הלכה ז'.

⁵ אנציקלופדיה תלמודית כרך ז' עמוד ט'.

⁶ רבי שמואל בן אדרת, פירור על מסכת שבת, דף צ"ה, עמוד א'.